

לכבוד שבת קדש – פרשת כי תשא תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

ה' יש ארבע פאות ועליהן דמויות. וְדָמוֹת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אֲרִיָּה אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעֹתָם וּפְנֵי־שׁוֹר מִהַשְּׂמֹאל לְאַרְבַּעֹתָן וּפְנֵי־נֹשֶׁר לְאַרְבַּעֹתָן (יחזקאל א:י). כלומר, ארבע הדמויות המתוארות על כסא ה' הן – אדם, אריה, שור ונשר. במקום אחר בספר יחזקאל, בפרק י' מה שמכונה 'משעה מרכבה הקטן' מופיע תיאור מעט שונה. וְאַרְבַּעַה פְּנֵים לְאַחַד פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוֹב וּפְנֵי הַשָּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אֲרִיָּה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־נֹשֶׁר: ארבע הדמויות המתוארות על כסא הכבוד הן – כרוב, אדם אריה ונשר. הנביא יחזקאל אומר שמדובר באותו תיאור וַיִּרְמוּ הַכְּרוֹבִים הַיָּא הַתִּיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּגֵה־רֶבְרָב: כלומר, התיאור הוא של אותו מעמד. אך השוואת התיאורים מעלה כי השור של פרק א' מתואר ככרוב בפרק י'. והנה, על הארון במשכן, שבו יונחו הלוחות – דבר ה', ניצבו כרובים. ולא רק זאת, אלא דבר ה' נשמע מבין שני הכרובים. וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים מֵעַל הַכַּפְּפֹתַי אֲשֶׁר עַל־אָרְץ הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו. נראה אם כן, שאם אתה רוצה לדבוק בה' ולשמע לדבר ה' עליך לפנות אל בין הכרובים. וכפי שהראינו – כרוב הוא שור. זו הסיבה בגללה חלק מפרשני המקרא תיארו את הכרובים הניצבים על הארון כבעלי דמות שור – עגל.

הארון הנושא את דבר ה' נקרא על שם הכרובים שעליו. כך למשל בתיאור בו דוד העלה את הארון לירושלים וַיַּעַל הַיּוֹד וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּעֶלְתָּה אֶל־קַרְנֵי יַעֲרִים אֲשֶׁר לַיהוָה לְהַעֲלֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים ה' יוֹשֵׁב הַכְּרוֹבִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם (דברי הימים א יג:ו). ה' נקרא יושב הכרובים. כך גם מופיע במשנה במסכת ברכות בברכת הזימון כאשר יש ריבוא אנשים: (ברכות פרק ז) ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. יוצא אם כן שכרוב הוא דמות שור = עגל. ויושב הכרובים הוא אחד מכינוייו של הקב"ה ושל ארון הברית הנושא את דבר ה'. מכאן ניתן אולי להבין מדוע כאשר חיפשו בני ישראל 'מוחש נעבד' שעליו יוכלו לומר "אלה אלוקיך ישראל", מצאו בכרוב=שור את המענה.

=====

סיפור עגל הזהב נקשר מיד בסיפור של ירבעם בן נבט עליו נאמר וַיִּוְעֵץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגֹלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לְכֶם מַעֲלֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאַרְצְ מִצְרַיִם: וַיִּשָּׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבַיִת אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן

בפרשתנו מתואר אחד האירועים הדרמטיים בסיפור יציאת מצרים. אותם אנשים שחוו את המפגש הישיר עם הקב"ה, יורדים ממדרגתם העליונה ועשו עגל. שאלות רבות שאלו חז"ל והמפרשים השונים. כיצד זה קרה? כיצד יתכן שהיתה כזו נפילה? למה דווקא עגל? השאלות הן רבות וקשות וננסה לענות בקצרה על חלק קטן מהשאלות. חז"ל ובעקבותיהם מפרשים רבים הסבירו שבני ישראל לא עבדו עבודה זרה. הדבר עולה גם מתוך הפסוקים עצמם שהרי כאשר בני ישראל רקדו סביב לעגל הם קראו וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאַרְצְ מִצְרַיִם: כלומר הם ראו בעגל את דמותו של הקב"ה אשר הוציאם ממצרים. חז"ל במדרש קבעו "אשר העלוק" - מלמד שאיו לאלהות הרבה. ואמרי לה לטובה, שלא כפרו בעיקר (פסיקתא זוטרותא פרשת כי תשא פרק לב סימן ד)

מי שהסביר בהרחבה את מהות החטא היה רבי יהודה הלוי בספרו 'הכוזרי'. אך נשאר בתכונתם ממתנינים למשה לעתים, ובושש מהם ארבעים יום והוא לא לקח צידה ולא נפרד מהם אלא על מנת שישוב ליזמון, אז גברה המחשבה הרעה על קצת ההמון ההוא הגדול והתחילו המון העם להחלק מחלקות ומרבים העצות והמחשבות עד שנצטרכו מהם אנשים לבקש נעבד מורגש יכונו נגדו כשאר האומות, מבלי שיכחשו באלהות מוציאם ממצרים אבל שיהיה מונח להם להקביל אליו, כשיספרו נפלאות אלהיהם, . . . ונחשב להם לעון מפני שהוציאו המרי מן הכח והמצפון אל גבול המעשה, ולא היה העון ההוא יציאה מכלל עבודת מוציאם ממצרים אך היה מרי לקצת מצותיו כי הוא יתברך הזהיר מן הצורות, והם עשו צורה, והיה להם להמתין, שלא יקבעו לעצמם דבר שיקבילוהו וימשכו אחריו. . . והדבר ההוא מרוחק ומגונה אצלנו, מפני שאין בזמן הזה צורות נעבדות ברוב האומות, והיה קל בזמן ההוא, מפני שהיו עושים כל האומות צורות לעבוד אותם, (כוזרי מאמר א אות צ"ז). ריה"ל הסביר כי בני ישראל חיפשו 'מוחש נעבד', שכן בימיהם הם לא ידעו איך להתמודד עם אל מופשט, שאין לו דמות הגוף. החטא שלהם היה שעשו פסל (צורה) ועברו על מצווה ממצוות ה' אבל לא חטא עבודה זרה. שכן, הם המשיכו לדבוק בה' ולחפש את קירבתו. אם חיפשו את קירבת ה' מדוע יצאה להם צורת עגל? מה לעגל ולקירבת ה' ודבקות בו?

כדי להבין מעט יותר נתבונן במתואר בספר יחזקאל כאשר הוא רואה את כבוד ה' – מה שנקרא 'מעשה מרכבה'. לכסא

בְּדָן: וַיְהִי הַדְּבָר הַזֶּה לְחֹטְאֵת (מלכים א יב:כח-ל). מה ראה ירבעם לעשות עגלי זהב ? ומה טעם בחר להציב אותם בשני קצוות ממלכתו ? הרי אם "רק" רצה שלא יעלו לירושלים, היה ראוי שיקים מרכז פולחני אחד בשכם אותה קבע כבירתו.

אז מה היה אם כן חטאו של ירבעם ? השאלה מתחדדת כאשר קוראים את מאמר הגמרא אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נמייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש: - בן ישי בראש - אי הכי לא בעינא (=אם כך אני לא רוצה ללעת איתך לגן עדן) (בבלי סנהדרין דף קב עמוד א) . הקב"ה כבודו ובעצמו פונה אל ירבעם ומציע לו ללכת יחד איתו ועם דוד המלך בגן עדן. גן עדן – המקום המובטח לצדיקים, זהו מקומו של ירבעם. והוא אינו זוכה לזה בגלל מאבק אל מול דוד, שנראה לכאורה מאבק של כבוד ואגו – מי ילך בראש.

אך אולי יש כאן דברים עמוקים. בתנ"ך מסופר על אחזיהו – בנו של אחאב הידוע במאבקו אל מול אליהו. אחזיהו בן-אחאב מלך על-ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך יהודה ומלך על-ישראל שנתיים: ויעש הרע בעיני ה' וילך בדרך אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן נבט אשר החטיא את-ישראל: (מלכים א פרק כב:נב-נג) קריאה זהירה בפסוקים מגלה כי הוא מואשם בשלושה חטאים. הליכה בדרך אביו, הליכה בדרך אימו, והליכה בדרך ירבעם בן נבט.

השאלה מתחדדת כשאנו קוראים את הפסוקים המיוחסים ליהוא רַק חֲטָאֵי יִרְבְּעָם בֶּן-נְבַט אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא-יִסָּר יְהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם עֲגָלֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בֵּית־אֵל וְאֲשֶׁר בְּדָן: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵיהוּא יַעַן אֲשֶׁר-הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבַיִת אַחָב בְּנֵי רַבְעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל-כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וַיְהוּא לֹא שָׁמַר לְלַכֵּת בְּתוֹרַת־ה' אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חֲטָאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת-יִשְׂרָאֵל מַלְכִים ב י:כט-לא) .

גם כאן עולה הרושם כי יהוא הוא מלך שעשה את דבר ה' אך חטא בחטא של ירבעם בן נבט. מהו אם כן החטא הזה בו מואשמים מלכי ישראל – גם אלה מביניהם שכתוב עליהם שעשו הישר בעיני ה'.

נראה כי יש לחפש חטא מיוחד ובעייתי בהצבת שני עגלי הזהב – האחד בבית אל והאחד בדן, בשני קצות הממלכה. גם כאן ברור מהפסוקים שהפולחן אותו הציב ירבעם אינו עבודה זרה. כפי שאומר הפסוק הנה אלהיך ישראל אשר

הַעֲלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשֶׂם אֶת-הָאֶחָד בְּבֵית-אֵל וְאֶת-הָאֶחָד נָתַן בְּדָן. אז מה החטא הגדול ? ומדוע חז"ל מציבים אותו בשורה אחת עם דוד המלך, ורק בגלל שדוד בראש הוא לא חזר בו ?

ננסה להציע רעיון שמתחבר גם לפרשת השבוע. ירבעם בן נבט הוא ממשיכו של קורח ומנהל את אותו דיון. בעקבות הנחית שמואל הנביא בחר בירושלים כמקום מושבו ומקום בניית בית ה' האמור להיות 'נכון בראש ההרים' וכולם ינהרו אליו. בית המקדש וירושלים הוא המקום המקודש עליו נאמר "המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם". לשם, אל המקום האחד, אל המרכז הנבחר, יבואו כל בני ישראל וכל עמי העולם כדי לשמוע את דבר ה' ולהידיבק בו.

אלא שהמשכן מציע דרך אחרת לכאורה להידיבקות בה'. הארון, שעליו שני כרובים הניצבים בשני הקצוות. וְעִשָׂה כְּרֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזְּחָה וּכְרֹב־אֶחָד מִקְצֵה מַזְחָה . . . וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פְּרָשִׁי כְּנָפַיִם לְמַעַלָּה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכְּפֹרֶת. . . וְנָתַתְּ אֶת־הַכְּפֹרֶת עַל־הָאָרֶן מִלְּמַעַלָּה וְאֶל־הָאָרֶן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתָּן אֵלֶיךָ: וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אָרֶן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצִוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

דבר ה' נשמע מבין שני הכרובים הפורשים כנפיים מלמעלה וניצבים בשני קצות הארון. וכאן אנו מגיעים לטעותו של ירבעם שסבר "כל העדה כולם קדושים", שהרי ה' מדבר עם בני ישראל מבין שני הכרובים הניצבים בקצוות וסוככים בכנפיהם על כל השטח. ירבעם איננו מקבל את קביעתו של דוד בהנחיית שמואל הנביא שירושלים היא המרכז האחד והיחיד של דבר ה'. זו הסיבה בגללה הוא הציב עגלים, שהרי הם דמותם של הכרובים. וכך גם ניתן להסביר את העובדה שהצבת העגלים נעשתה בשני קצות הממלכה. כך גם ניתן להבין את מאמר חז"ל. ירבעם, מקומו בגן עדן, שכן מטרתו וענינו הוא לחבר את העם אל ה'. אלא שהדרך בה בחר אינה הנכונה. זו הדרך בה הלכו אחריו מלכי ישראל שמואשמים לא סתם בחטאים אלא בכך שהלכו בדרך ירבעם בן נבט.

פרשתנו מלמדת אותנו כי כל אחד מביא מחצית השקל, כל אחד הוא רק חצי, ורק בזכות ההתחברות לאחר אני יכול להגיע לשלם. יחד עם זאת, לא הכל באותה מדרגה. יש דרגות קדושה שונות, ויש מרכז אחד בו עם ישראל פוגש את ה'. וכמה סימלי שבמחצית השקל השתמשו, בין השאר, להכשיר את הדרכים לעולי הרגל לירושלים.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

<https://www.mlh-gsi.org/>

לצפייה בדפים קודמים

<https://lp.vp4.me/fw3x>

לקבלת הודף במייל היכנסו לקישור